

Aan:
de minister van Economische Zaken en Klimaat
t.a.v. de heer J. G. Wigger
Postbus 20401
2500 EK 's-GRAVENHAGE

**ZOWEL PER POST ALS
PER E-MAIL VERZONDEN**
j.g.wigger@minezk.nl

Assen, 5 oktober 2021
Ons kenmerk 40/5.4/2021001765
Behandeld door de heer A.J. van Harten (0592) 36 52 30
Uw kenmerk DGKE-WO / 21225833
Onderwerp: Concept-NRD en MER gaswinning VDW

Geachte heer Blok,

Voor het voorgenomen gaswinningsproject VDW is de Rijkscoördinatieregeling van toepassing en is de procedure gestart voor de milieueffectrapportage. U informeert ons in uw brief van 2 september 2021 over de ter inzage gelegde concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD), en u stelt ons in de gelegenheid hierop te reageren.

In onze eerdere reactie van 18 februari 2021 op uw voornemen, in de ambtelijke reactie van 26 april 2021 op het pré-concept NRD en in bestuurlijk overleg op 16 juni 2021 en 2 september 2021 gaven wij onze inbreng. Die had vooral betrekking op cultuurhistorie, archeologie, aardkundige waarden en werelderfgoed. Wij danken u voor het verwerken daarvan in het voorliggende concept. Wij stellen voor dat u, bij het opstellen van de milieueffectrapportage, onze oorspronkelijke inbreng betreft om recht te doen aan de provinciale belangen. Wij verwijzen korthedshalve naar voornoemde inbreng (bijlagen 2 en 3).

Wij constateren dat voor externe veiligheid, de natuurtoets en voor overige provinciale belangen en kernkwaliteiten de benodigde effectbeoordelingen zijn benoemd, waarvoor onze dank.

Wij brengen daarover nog de bijgevoegde punten onder uw aandacht (bijlage 1).

U betrok op voorhand de inwoners aan het begin van de procedure en dat is een goede aanpak. Dat neemt niet weg dat er een grote spanning is tussen enerzijds de door u geschetste nationale afweging en uw beleid om de gasproductie uit kleine gasvelden voort te zetten, en anderzijds het feit dat gaswinning negatief in het daglicht staat. Die kloof lijkt heel moeilijk te overbruggen. Desalniettemin is het serieus nemen van inwoners en het luisteren naar hun inbreng van groot belang.

Het vorm geven aan het door u met de initiatiefnemer op te zetten gebiedsproces, is daarbij een belangrijk punt waarvoor wij uw aandacht vragen. In het bestuurlijke en ambtelijke overleg over dit project is hierop door ons gewezen en wij blijven ons inzetten om ook vanuit onze rol en positie hiervoor onze inbreng te leveren.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

, voorzitter

, secretaris

Bijlagen:

1. Inhoudelijke aandachtspunten
2. Brief 18 februari 2021
3. Ambtelijke inbreng 26 april 2021

mb/coll.

Afschrift aan Provinciale Staten van Drenthe

Bijlage 1. Inhoudelijke aandachtspunten

Inmiddels zijn de Koloniën van Weldadigheid UNESCO werelderfgoed, zodat de kernkwaliteiten daarvan wettelijk beschermd worden op grond van het Besluit Kwaliteit Leefomgeving. Wij vragen in de MER dan ook te onderzoeken wat de effecten op het erfgoed zijn van bodemdaling, bodemtrillingen en effecten van bijvoorbeeld vervoer tijdens en na de voorziene winningsfase. Een Heritage Impact Assessment (HIA) dient overkort plaats te vinden, waarbij u de uitkomsten *separaat* meeweegt in uw besluitvorming, conform de internationale verdragsverplichtingen. De eisen die gelden voor een HIA dienen gevolgd te worden waarbij de eventuele effecten van de voorgenomen gaswinning op de kenmerken van het werelderfgoed worden onderzocht: de kernkwaliteiten waaruit de zogeheten 'uitzonderlijke en universele waarde' van het werelderfgoed naar voren komt, zoals beschreven in het Besluit Kwaliteit Leefomgeving, de Provinciale Omgevingsverordening en het werelderfgoed-nominatiedossier uit 2020.

Te summier is het benoemen van de definitie voor cultuurhistorie en van de cultuurhistorische waarden en bescherming in het gebied. Voor het provinciaal belang Cultuurhistorie in dit gebied in de Omgevingsvisie Drenthe 2018 de strengste categorie 'eisen stellen', waarbij cultuurhistorie bij ruimtelijke ontwikkelingen de drager dient te zijn. Ook buiten de beschermingsgebieden voor werelderfgoed en beschermd dorpsgezicht geldt dat voor het gebouwde erfgoed en cultuurhistorische waarden. In de effectrapportage dient te worden beschreven welke cultuurhistorische waarden in het gebied aanwezig zijn en welk effect het project (de gaswinning) daarop kan hebben. Dat betreft zowel het gebouwde erfgoed (karakteristieke panden; gemeentelijke monumenten, provinciale monumenten en rijksmonumenten) als waardevolle structuren en ensembles die het landschap in dit gebied typeren. Deze waarden en het belang daarvan zijn terug te vinden in het provinciaal beleid (Cultuurhistorisch Kompas Drenthe, aanhangend aan de Omgevingsvisie) en gemeentelijk beleid (bijvoorbeeld de Cultuurhistorische Waardenkaart van de gemeente Westerveld). Het benoemen van alleen visuele effecten is veel te beperkt en onvolledig. Wij verzoeken u het aspect cultuurhistorie (omgevingsvisie en de Provinciale Monumentenlijst) op breder te benoemen bij het regionaal beleidskader.

Wat betreft het studiegebied voor de effectbeoordeling van te verwachten bodemdaling, behoort tenminste ook de verwachte bodemdaling van de voorgenomen gaswinning LDS betrokken te worden. Uit de beoordeling van eerdere winningsplannen voor de dicht bij elkaar liggende gasvoorkomens op het grensgebied van Fryslân, Overijssel en Drenthe, blijkt dat er sprake is van cumulatieve bodemdaling. Daarom kan niet volstaan worden met het beoordelen van de bodemdaling voor dit winningsplan alleen, maar dient het effect van de te verwachten cumulatieve bodemdaling beoordeeld te worden.

Het plangebied betreft voor een deel het Natura 2000-gebied Drents-Friese Wold & Leggelderveld. Ten aanzien van de effecten op de instandhoudingsdoelen van Natura 2000-gebieden dient niet alleen een effectbeoordeling voor stikstof plaats te vinden maar ook mogelijke andere effecten. Denk hierbij aan (mogelijke) verdrogings-effecten als gevolg van bodemdaling. Mogelijk blijkt daaruit dat een passende beoordeling nodig is. Daarnaast dienen de effecten op beschermde soorten in kaart te worden gebracht in de vorm van een natuurtoets.

Wij stellen u voor aardkundige waarden te benoemen bij Milieu en dan alinea 1, onder landschap, archeologie en cultuurhistorie (en aardkundige waarden).

In het gebied komen onder het bos en de houtwallen nog gave bodems voor en het reliëf is hier vastgelegd, de bodems zijn in de meeste gevallen enkel doorgraven voor de boomaanplant. Lokaal komen ook enkele steilrandjes voor, langs perceelsranden die zijn afgegraven bij de ontginning. In het gebied zijn meerdere (potentiële) pingoruïnes aanwezig; deze zijn goed herkenbaar als open water of heideveldjes in het bos. In het gebied komt keileem in de ondergrond voor, wat zorgt voor hoge waterstanden. Deze hoge waterstanden beschermen het bodemarchief in de (potentiële) pingoruïnes.

Het eventueel doorboren van de keileemlaag heeft effect, zodat dan afdichten nodig is om hoge waterstanden te behouden.

Behalve de aanwezige archeologische waarden en verwachtingen in het plangebied, dienen ook alle mogelijke verstorende effecten voor deze waarden en verwachtingen in beeld gebracht te worden. Het gaat daarbij niet alleen om de feitelijke bodemingrepen zoals graven, maar ook verwachte effecten op termijn zoals bodemdaling, trillingen en verdichten door verharding. Door die beide inventarisaties met elkaar te confronteren, ontstaat een beeld van het vereiste archeologische (veld) onderzoek. Het daarnaast in beeld brengen van het gemeentelijk beleid voor archeologie, waaronder het bestemmingsplan, maakt het plaatje compleet.

Aan:
het Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt Gaswinning '
rijkscoördinatieregeling
gaswinning Boergrup
Postbus 142
2270 AC VOORBURG

Assen, 18 februari 2021

Ons kenmerk 7/6.10/2021000301

Behandeld door mevrouw W. Schutte (0592) 36 56 10

Uw kenmerk: Staatscourant 17 december 2020, Kennisgeving voornemen en participatie gaswinning Boergrup

Onderwerp: Reactie op kennisgeving ministerie van Economische Zaken en Klimaat, voorgenomen gaswinning Boergrup, Staatscourant 17-12-2020

Geachte heer/mevrouw,

Met de kennisgeving in de Staatscourant op 17 december 2020 nodigt het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat medeoverheden en belanghebbenden uit om te reageren op de voorgenomen gaswinning Boergrup. Dit betreft participatie, onderzoek naar alternatieven, en de scope van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD).

Wij zijn positief over de toenemende transparantie in deze procedure, nog voor de m.e.r. van start gaat.

De voorgenomen gaswinning is een ontwikkeling die het toekomstig UNESCO werelderfgoed in dit gebied kan raken.

In dat kader hebben wij kennisgenomen van de brief van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) in reactie op de kennisgeving. Het Ministerie van OCW geeft daarin aan wat de rijksbelangen van het werelderfgoed zijn naast die van de gaswinning, en welk feitelijk onderzoek relevant is, ten bate van een afgewogen besluitvorming op rijksniveau. Wij ondersteunen deze reactie van het Ministerie van OCW.

Wij verzoeken u de verschillende belangen mee te wegen en stellen u daarom voor om naast de m.e.r. een Heritage Impact Assessment (HIA) op te stellen. Dit is een internationale standaard voor milieueffectrapportages voor werelderfgoed, die specifieke gegevens oplevert met betrekking tot het werelderfgoed. Gebruik hiervan draagt bij aan een goede belangenafweging in de besluitvorming.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

, voorzitter

, secretaris

wa.coll.

> Retouradres Postbus 1600 3800 BP Amersfoort

Bureau Energieprojecten, Inspraakpunt rijkscoördinatierегeling gaswinning
Boergrup,
Postbus 142
2270 AC
Voorburg

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

Contactpersoon
drs. Jeroen Bootsma

T (033)4217758
F (033)4217799
j.bootsma@cultureelerfgoed.nl

Datum 15 februari 2021
Betreft Reactie ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap inzake kennisgeving voornemen en participatie rijkscoördinatierегeling gaswinning Boergrup en Lombok.

Onze referentie

Geachte heer/mevrouw,

Aanleiding

Met de kennisgeving in de Staatscourant op 17 december 2020 nodigt het ministerie van Economische Zaken en Klimaat medeoverheden en belanghebbenden uit om te reageren op het voorstel tot participatie, het onderzoek naar alternatieven en de scope van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD).

De locatie van de gasvelden Boergrup en Lombok vallen ten dele binnen de begrenzing van de Koloniën van Weldadigheid, in 2017 door de Staat der Nederlanden voorgedragen als Werelderfgoed bij UNESCO. Het (wereld)erfgoedbelang wordt mogelijk geraakt met het voornemen tot gaswinning op de locatie Boergrup.

Erfgoedbelang

De Staat der Nederlanden heeft als verdragspartij bij de «Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage» (Parijs 1972) van de «United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization» (UNESCO) de verplichting erfgoederen van uitzonderlijke universele waarde in stand te houden. Dit betekent dat de Staat zich heeft gecommitteerd aan het zorgdragen voor behoud van de Nederlandse werelderfgoedsites voor toekomstige generaties. In de SVIR/NOVI is het behouden en versterken van cultureel erfgoed en landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten van (inter)nationaal belang een van de nationale opgaven. Dit geldt voor sites op de Lijst van Werelderfgoed en voor die op de Voorlopige Lijst van Werelderfgoed.

De bescherming van werelderfgoedwaarden is geborgd in zowel de Erfgoed- als de Omgevingswet. Frederiksoord-Wilhelminaord heeft de status van rijksbeschermd dorpsgezicht. Daarnaast zijn verschillende attributen aangewezen als rijksmonument. De Omgevingswet gaat aantasting van werelderfgoed en erfgoed op de Voorlopige Lijst werelderfgoed tegen. Dit is geborgd in artikelen 5.131; 7.4 en 9.2 van het Besluit Kwaliteit Leefomgeving (Bkl).

Behouden en versterken van cultureel erfgoed en landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten van (inter)nationaal belang is een nationale opgave en daarmee onderdeel van de onderliggende interdepartementale afweging bij de vergunningverlening. Onderzoek met expliciete aandacht voor de effecten op de attributen geeft vooraf meer informatie ten behoeve van die afweging en kan bijdragen aan risicominimalisatie. Het is in het kabinetsbelang dat onderzoek naar de mogelijke effecten van de gaswinning op de OUV en bijbehorende attributen onderdeel uitmaakt van het totaal aan benodigd onderzoek. Een beperkte diepgang en een beperkt ingestoken uitvoering van de onderzoeken brengt namelijk procesrisico's met zich mee. Daarom vragen wij de effecten op de OUV door middel van dit onderzoek expliciet te maken en de effecten op werelderfgoed volwaardig mee te wegen in de besluitvorming.

Het beoogde werelderfgoedgebied (property) van de Koloniën van Weldadigheid betreft een cultuurlandschap met daarin verschillende elementen (attributen) die het landschap kenmerken. Deze kwaliteiten zijn beschreven in de 'statement of Outstanding Universal Value' (OUV). De OUV is de onderbouwing van het internationaal belang van dit erfgoed. Daarnaast is de relatie met de omgeving (bufferzone, setting, ruimtelijke context) van belang, omdat deze het beeld en de beleving van de attributen en OUV bepalen. Behoud hiervan is vastgelegd in het managementplan, waarin de bescherming verder is uitgewerkt. Dit managementplan is opgesteld volgens de richtlijnen van UNESCO.

Advies

Het ministerie van OCW erkent het belang van energiewinning, in bijzonder een duurzame energiewinning. In het algemeen OCW acht de combinatie van energiewinning en de instandhouding van werelderfgoed alleen mogelijk wanneer de ontwikkeling uitgaat van behoud van de bijzondere kenmerken van een gebied en daarop inspeelt. Specifiek voor deze aanvraag gaan wij er vanuit dat in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau aandacht zal zijn voor onderzoek naar bodemdaling, trillingen en milieueffecten. Vanwege het werelderfgoedbelang vragen wij daarnaast aandacht voor gericht onderzoek naar de effecten op het aanwezige werelderfgoed en de concrete attributen. Daar is een Heritage Impact Assessment (HIA) een geschikt instrument voor. Dit, door UNESCO erkende, instrument beoordeelt alternatieven gericht op hun impact op werelderfgoedwaarden en helpt daarmee om vast te stellen of er sprake is van aantasting. Wij adviseren deze HIA te laten uitvoeren vóór het vaststellen van het VKA en met gebruikmaking van informatie uit de m.e.r. onderzoeken. Op deze wijze worden de erfgoedwaarden transparant en volwaardig meegewogen.

Bovenstaand advies maakt het mogelijk om in de geest van de Omgevingswet alle relevante belangen zorgvuldig en passend af te wegen. Het is niet ondenkbaar dat het economisch belang van dit relatief kleine veld te sterk gaat conflicteren met het belang van de internationale verdragsverplichtingen.

In Notitie Reikwijdte en Detailniveau is het van belang dat de relevantie van de erfgoedaspecten voldoende benoemd wordt en in het navolgend onderzoek voldoende inzichtelijk wordt gemaakt wat de mogelijke gevolgen van gaswinning

zijn voor de OUV en of mogelijk alternatieven met minder nadelige effecten voorhanden zijn. Om de effecten op het werelderfgoedbelang in het voortraject volledig in beeld te krijgen adviseren wij u de volgende elementen deel uit te laten maken van de HIA:

1. Onderzoek de kans op het voorkomen van trillingen door boringen en de mate waarin ze kunnen voorkomen als wel de kans op gevolgen van trillingen voor, en schade aan, attributen (benoemd/gekarteed in het nominatiedossier). Breng daarbij in beeld wat de gevolgen zijn voor, onder andere, gebouwen (scheurvorming) en lanen met opgaande beplanting en groenvlakken;
2. Onderzoek de kans op het voorkomen van bodemdaling en plaatselijke verzakkingen en de mate waarin ze kunnen voorkomen als wel de kans op gevolgen daarvan voor, en schade aan, attributen (benoemd/gekarteed in het nominatiedossier). Breng daarbij in beeld wat de gevolgen zijn voor onder andere gebouwen en lanen met opgaande beplanting en groenvlakken;
3. Onderzoek de tijdelijke en permanente effecten op de visuele integriteit van de property en haar omgeving, met aandacht voor zichtlijnen vanuit de property naar buiten en van buiten op de property. Vanuit meerdere gezichtspunten en rekening houdend met hoogteverschillen in het gebied en middels realistische visualisaties op ooghoogte;
4. Onderzoek de mogelijke gevolgen van gaswinning voor de grondwaterstand en de kans op gevolgen van verdroging/vernatting voor en schade aan attributen: gebouwen (funderingen) en het groen (lanen, groenvlakken);
5. Onderzoek de tijdelijke en permanente effecten van vervoersbewegingen in de voorbereiding op en tijdens de mogelijke winningsfase in relatie tot de landschappelijke structuur en beleving; dit betreft onder andere mogelijke schade aan waardevolle (zand-)wegen als gevolg van vervoersbewegingen en de aanleg van tijdelijke infrastructuur.

Desgewenst bestaat de mogelijkheid om informatie aan te leveren met betrekking tot relevante attributen. Wij blijven graag betrokken bij de uitwerking van de HIA en de nadere plan- en besluitvorming.

We zien uit naar uw reactie en nadere samenwerking.

Met vriendelijke groet,

Marjolein Verschuur
Hoofd Regio Noord-Oost

Reviewformulier pre-concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau - VDW

Commentaar van: <<instantie>>,<<naam>>

Volg nr.	Regelnr.	Paragraaf	Commentaar reviewer	Reactie/advies opsteller
	86 en 93		De oprichting van oppervlakte-installaties voor de winning van aardgas is m.e.r.-beoordelingsplichtig, maar in regel 93 staat dat voor het inpassingsplan een mer gedaan moet worden op basis van deze activiteit (maar die was toch eerst beoordelingsplichtig). Of moet voor een inpassingsplan altijd een mer gedaan worden? Beetje verwarrend.	
	437		Maximaal 2 keer per week gaat niet op voor de eindfase met 100m3/dag. Geef dit hier al aan, anders valt regel 797 met 'meerdere keren per dag' wel wat rauw op het dak (scheelt nl. nog al in aantal bewegingen; dit dient trouwens ook meegenomen in het geluidsonderzoek)..	
	904-906		Het aangehaalde beleid uit de SVO2.0 met betrekking tot gaswinning is niet meer van toepassing. In de Omgevingsvisie is de update opgenomen, maar het visiedocument is nog niet aangepast. Het huidige beleid stelt juist, dat het de bedoeling is de gaswinning in Drenthe af te bouwen naar mate meer duurzame energie geproduceerd wordt.	
	233-235		Indien relevant worden de effecten van de omliggende gasvoorkomens meegenomen in het MER. Het zou heel zinvol zijn dit in een tabel te verwerken (dus effect-wel/niet relevant, eventueel waarom niet), zodat duidelijk is dat alle effecten bekeken zijn.	
	832	Verkeer	Je zou nog kunnen overwegen om de indicator verkeershinder uit te splitsen naar: verkeersveiligheid en doorstroming.	
Algemeen	o.a. 587	Cultuur: UNESCO-project	Er wordt maar heel kort op het Unesco project ingegaan. <i>Dit is een van de belangrijkste ontwikkelingen in het gebied, waar uitgebreid op ingegaan dient te worden!</i> Zie voor nadere toelichting de bijlage.	

Aanvullingen voor de concept-NRD vanuit Drenthe (aanvullend aan het formulier van EZK)

Archeologie

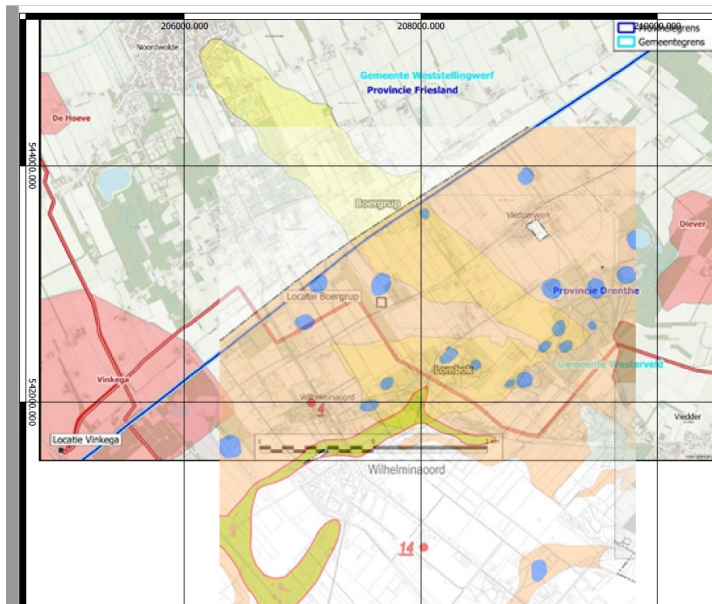
Archeologie wordt meegenomen voor zover het de geplande direct bodembedreigende activiteiten betreft. En niet voor de indirecte bedreigingen zoals bodemdaling, trillingen, grondwaterfluctuaties. Het is niet bekend wat daar de effecten van zijn op aanwezige archeologische waarden. Graag op in gaan/meenemen in de NRD, anders zeker in de uitvraag voor het archeologisch onderzoek.

Zijn er ook cumulatieve effecten zijn te verwachten door de al bestaande gaswinning uit omliggende velden, dus meer bodemdaling/trillingen en dergelijke?

Advies:

1. neem in de NRD een combikaartje op met de voorgestelde maatregelen/werkzaamheden/voorkomens (A en B) en de archeologische verwachtingenkaart van Westerveld (zie b.v. de bijlage hieronder, waarop direct te zien is dat er een hoge tot middelhoge verwachting is, dat er een deel Provinciaal Belang Beekdal geldt en dat er een vrij groot aantal -mogelijke- pingoruïnes in het plangebied liggen).

2. neem het beleid op van de gemeente Westerveld, zoals vastgelegd in het heersende bestemmingsplan voor wat betreft archeologie. Dat maakt veel duidelijk.

Cultuurhistorie: cultuurlandschap; gebouwd erfgoed; Werelderfgoed

Advies om te benoemen:

1. De nu nog slordige benoeming van cultuurhistorie in het stuk
2. Hoe gaat EZK om met de in februari bij de inspraak per brief formeel geuite wens van collega-ministerie OCW, provincie Drenthe en gemeenten om een Heritage Impact uit te voeren? (internationale standaard, soort MER speciaal voor werelderfgoed). Wil EZK dit inderdaad verplichten? En hoe verhoudt zich dit in het proces en planning tot de MER? (OCW adviseert de HIA te laten uitvoeren vóór het vaststellen van het VKA en met gebruikmaking van informatie uit de m.e.r. onderzoeken. Op deze wijze worden de erfgoedwaarden transparant en volwaardig meegewogen.)
3. Op 30/4 vergadert de Nederlands-Belgische Stuurgroep KvW onder voorzitterschap van Cees Bijl. Hier staan de inspraakreacties van provincie, gemeenten en

OCW mbt Boergrup tkn. op de agenda. Het is fijn als dan meer bekend is over hoe EZK hier mee omgaat. Omdat het thema enige zorg oproept in België. En omdat we nog geen reactie op de inspraak hebben ontvangen.

Algemeen:

- De benoeming van cultuurhistorie is slordig, zowel in de definitie van cultuurhistorie als in het benoemen van de cultuurhistorische waarden en bescherming in het gebied
- Wat betreft de effecten van de gaswinning worden alleen visuele effecten als relevant (en dus als te onderzoeken) benoemd. Dat is veel te beperkt en onvolledig
- Ook het beoordelingskader en de toetsingscriteria zijn te globaal en onvolledig.

Toelichting:

3.1.2 Ruimtelijke beschrijving:

- *"Het gebied is van oudsher bebost, tot de ontginning eind 19e eeuw"* : NB de ontginningen van Frederiksoord en Wilhelmina-oord dateren uit het **begin** van de 19de eeuw.
- *"Het nabijgelegen beschermd dorpsgezicht Frederiksoord-Wilhelminaoord is aangemeld als UNESCO-werelderfgoed"* : Dit is gedeeltelijk onjuist, en in ieder geval onvolledig: de grenzen van het van rijkswege beschermde dorpsgezicht komen niet overeen met het gebied ter plaatse dat is voorgedragen door het Rijk voor de UNESCO Werelderfgoedlijst. Het genomineerde gebied, inclusief bufferzones, is groter. Verderop in onze reactie nog meer hierover. Overigens geldt ook voor dit grotere gebied een cultuurhistorische planologische bescherming, die niet genoemd wordt (in tegenstelling tot de wel genoemde archeologische dubbelbestemming)
- De ruimtelijke beschrijving van het totaal is ook wel erg summier

4.1.2 milieu-aspecten: ruimtegebruik, landschap en archeologie

- Er ontbreekt een definitie en beschrijving van de aspecten: archeologie wordt wel genoemd en beschreven; maar dat wat verder onder Cultuurhistorie valt is: cultuurlandschap en gebouwd erfgoed. Dit zou in de kop van de paragraaf vermeld moeten worden én in de tekst behandeld.
- Er wordt alleen gesproken van mogelijke visuele impact van de activiteiten. Dit is onvoldoende.
- Zoals wij, en ook OCW/RCE, eerder hebben aangegeven kan er sprake zijn van impact op het erfgoed door bodemdaling; grondwaterdaling en trillingen. Dit staat nota bene in paragraaf 4.1.1. vermeld. En dit zal dus ook onderzocht moeten worden.
- Daarnaast speelt de vraag of er ook cumulatieve effecten zijn te verwachten door de al bestaande gaswinning uit omliggende velden, dus meer bodemdaling/trillingen en dergelijke. Wat betreft de bodemdaling wordt aangegeven dat die wordt onderzocht aan de hand van het winningsplan van Vermillion zelf. Dit lijkt ons geen garantie voor een onafhankelijk onderzoek.
- *"In het MER wordt speciale aandacht besteed aan het nabijgelegen beschermd dorpsgezicht Frederiksoord-Wilhelminaoord"*. Dit is ten eerste wel erg summier: wat voor speciale aandacht dan? En voor het Werelderfgoed i.o. is dit onvoldoende, zoals eerder in onze brief (dd 18-02-2021) en die van OCW(15-02-2021) is aangegeven.

4.2 Beoordelingskader en toetsingscriteria

Voor cultuurhistorie en landschap dient dit verder uitgewerkt te worden, gezien de opmerkingen hierboven: enerzijds door ook gebouwd erfgoed mee te nemen, én het werelderfgoed hier ook als aparte categorie op te nemen; anderzijds op de effecten van bodemdaling, trillingen, waterhuishouding en de cumulatieve effecten.

5.2 Regionaal beleidskader

- Hierin wordt van de provincie Drenthe alleen het beleid op de ondergrond genoemd. Echter, het beleid Cultuurhistorie, Archeologie en Werelderfgoed moeten hierin ook behandeld worden en de daarvoor relevante beleidsstukken. (in Omgevingsvisie en provinciale monumentenlijst) Zodat deze meegenomen kunnen worden in het onderzoek. Overigens heeft ook de gemeente Westerveld een Cultuurhistorische waardenkaart, een eigen monumentenlijst etc die als bron kunnen dienen.
- De tekst op pagina 26 over het beschermd gezicht Frederiksoord-Wilhelminaoord en het werelderfgoed is onvolledig en deels verouderd. Er is inderdaad een beschermd dorpsgezicht. Daarbovenop, én voor een groter gebied, is er de nominatie als UNESCO Werelderfgoed. De tekst suggereert dat de aanwijzing is afgewezen, maar dat is niet het geval. De Koloniën van Weldadigheid zijn in 2018 door het Werelderfgoedcomité erkend als werelderfgoedwaardig en uitgenodigd om de nominatie aan te passen. Over de aanwijzing wordt deze zomer, juli 2021, besloten door het Werelderfgoedcomité.

Conclusie Cultuurhistorie algemeen

Graag bovenstaande opmerkingen verwerken en het NRD hierop aanpassen

Conclusie Werelderfgoed:

- Voor NRD en MER-onderzoek het nominatiedossier gebruiken waarin zowel de grenzen van het gebied, inclusief bufferzones als de vastgestelde waarden (Outstanding Universal Values en attributes) als het managementplan uitvoerig beschreven staan
 - De wijze waarop dit onderzoek moet plaatsvinden hebben wij en OCW vermeld in onze brieven. Hieronder enkele relevante citaten hieruit:
 - Specifiek voor deze aanvraag gaan wij er vanuit dat in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau aandacht zal zijn voor onderzoek naar bodemdaling, trillingen en milieueffecten. Vanwege het werelderfgoedbelang vragen wij daarnaast aandacht voor gericht onderzoek naar de effecten op het aanwezige werelderfgoed en de concrete attributen. Daar is een Heritage Impact Assessment (HIA) een geschikt instrument voor. Dit, door UNESCO erkende, instrument beoordeelt alternatieven gericht op hun impact op werelderfgoedwaarden en helpt daarmee om vast te stellen of er sprake is van aantasting. Wij adviseren deze HIA te laten uitvoeren vóór het vaststellen van het VKA en met gebruikmaking van informatie uit de m.e.r. onderzoeken. Op deze wijze worden de erfgoedwaarden transparant en volwaardig meegewogen.
 - In Notitie Reikwijdte en Detailniveau is het van belang dat de relevantie van de erfgoedaspecten voldoende benoemd wordt en in het navolgend onderzoek voldoende inzichtelijk wordt gemaakt wat de mogelijke gevolgen van gaswinning zijn voor de OUV en of mogelijk alternatieven met minder nadelige effecten voorhanden zijn. Om de effecten op het werelderfgoedbelang in het voortraject volledig in beeld te krijgen adviseren wij u de volgende elementen deel uit te laten maken van de HIA:
1. Onderzoek de kans op het voorkomen van trillingen door boringen en de mate waarin ze kunnen voorkomen als wel de kans op gevolgen van trillingen voor, en schade aan, attributen (benoemd/gekarteed in het nominatiedossier). Breng daarbij in beeld wat de gevolgen zijn voor, onder andere, gebouwen (scheurvorming) en lanen met opgaande beplanting en groenvlakken;
 2. Onderzoek de kans op het voorkomen van bodemdaling en plaatselijke verzakkingen en de mate waarin ze kunnen voorkomen als wel de kans op gevolgen daarvan voor, en schade aan, attributen (benoemd/gekarteed in het nominatiedossier). Breng daarbij in beeld wat de gevolgen zijn voor onder andere gebouwen en lanen met opgaande beplanting en groenvlakken;
 3. Onderzoek de tijdelijke en permanente effecten op de visuele integriteit van de property en haar omgeving, met aandacht voor zichtlijnen vanuit de property naar buiten en van buiten op de

property. Vanuit meerdere gezichtspunten en rekening houdend met hoogteverschillen in het gebied en middels realistische visualisaties op ooghoogte;

4. Onderzoek de mogelijke gevolgen van gaswinning voor de grondwaterstand en de kans op gevolgen van verdroging/vernatting voor en schade aan attributen: gebouwen (funderingen) en het groen (lanen, groenvlakken);

5. Onderzoek de tijdelijke en permanente effecten van vervoersbewegingen in de voorbereiding op en tijdens de mogelijke winningsfase in relatie tot de landschappelijke structuur en beleving; dit betreft onder andere mogelijke schade aan waardevolle (zand-)wegen als gevolg van vervoersbewegingen en de aanleg van tijdelijke infrastructuur.